

Pakistan-Taliban Arasındaki atışma: Güvenlik İkilemi ve Bölgesel Jeopolitik Önemi

Hamidullah Rizazade

Makale

SESA
Enstitüsü

Sosyal Ekonomik ve Siyasal Arařtırmalar Enstitüsü
Institute of Social Economic and Political Research

PAKİSTAN-TALİBAN ARASINDAKİ ÇATIŞMA: GÜVENLİK İKİLEMİ VE BÖLGESEL JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Hamidullah RİZAZADE

<https://sesa.org.tr/>

GİRİŞ

Pakistan ile Taliban arasındaki ilişkiler, tarihsel olarak iş birliği ile gerilim arasında karmaşık bir güvenlik sorunuyla günümüze dek devam etmiştir. 1990'lı yıllarda Pakistan'ın Taliban'a verdiği dolaylı destekle ortaya çıkmış bu minvalde stratejik derinlik arayışı ve Afganistan'da Hindistan etkisini sınırlama hedefiyle açıklanırken; 2021'de Taliban'ın Afganistan'da yeniden iktidara gelişi, Pakistan açısından yeni ve öngörülmesi güç güvenlik risklerini beraberinde getirmiştir. Özellikle Tehrik-i Taliban Pakistan (TTP) 2007 yılında Pakistan'ın Federal olarak yönetilen kabile bölgelerinden farklı silahlı grupların birleşmesiyle ortaya çıkarak ideolojik olarak Afganistan Taliban'ı benimsemeleri ve daha sonra Afganistan'ın Hilmend, Paktia, Ningarhar gibi güneydoğu bölgesinde bulunan birçok ilde yerleşmesi ve Afganistan içinden Pakistan'a karşı silahlı saldırı düzenlemeleri, Pakistan açısından ciddi endişe verici ve sınır güvenliği açısından önem arz etmiştir.

Kuşkusuz Afgan Taliban'ı ile PTT arasındaki ilişki ideolojik yakınlık, tarihsel dayanışma ve sınır ötesi kabile bağları üzerinden şekillenmiştir. Ancak iki yapı arasında stratejik öncelikler bakımından farklılıklar mevcuttur. Afgan Taliban'ı ulusal düzlemde iktidar konsolidasyonuna odaklanırken, TTP Pakistan devletini hedef alan bir silahlı mücadele yürütmektedir. Bu durum iki ülke arasında kronik bir güvenlik gerilimi üretmektedir.

2014 sonrası dönemde Afganistan'da güvenlik boşluklarının artması, farklı cihatçı ve radikal yapılanmalar için uygun bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda Irak ve Şam İslam Devleti'nin Afganistan kolu olarak 2015 yılında kurulan DEAŞ-Horasan (ISIS-K) Taliban'a alternatif aşırı bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre içinde hem Taliban'ı hem de bölgesel aktörler için bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Taliban uluslararası meşruiyet kazanmak için ISIS-K'ya karşı her ne kadar operasyonlar yürütse de örgüt özellikle doğu Afganistan'da

varlığını sürdürmüştür. TTP'nin bazı unsurlarının zaman zaman ISIS-K ile taktik düzeyde temas kurduğu iddiaları, bölgedeki güvenlik mimarisini daha da karmaşıklştırmıştır.

GÜVENLİK İKİLEMİ VE SINIR SORUNU

Pakistan ile Afganistan arasındaki sınır olan Durand Hattı (1893), tarihsel olarak tartışmalı bir konudur. Afgan siyasi elitleri bu hattı resmî olarak tanımakta isteksiz davranmış, Taliban yönetimi de bu konuda açık bir meşruiyet beyanında bulunmamıştır. Pakistan'ın sınır boyunca inşa ettiği güvenlik duvarları ve askeri tahkimat, Taliban tarafından zaman zaman egemenlik ihlali olarak değerlendirilmiştir.

Uluslararası ilişkiler teorisinde “güvenlik ikilemi” olarak tanımlanan durum burada açıkça gözlemlenmektedir: Pakistan sınır güvenliğini artırdıkça Taliban bunu tehdit olarak algılamakta; Taliban'ın sınır bölgesindeki hareketliliği ise Pakistan tarafından düşmanca bir eylem olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda en kritik mesele, TTP sorunudur. TTP, Pakistan devletine karşı silahlı eylemler yürüten ve ideolojik olarak Afgan Talibanı ile yakın bağlara sahip olması nedeniyle Taliban'ın Afganistan'da yeniden iktidara gelmesi, TTP'ye hem moral hem de operasyonel alan kazandırmıştır.

Pakistan, Taliban yönetimini TTP'yi kontrol altına almaya zorlamış; ancak Taliban, örgüt üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu veya doğrudan çatışmaya girmek istemediğini belirtmiştir. Bu durum, Pakistan açısından “dolaylı tehdit” algısını güçlendirmiştir.

Pakistan'ın 1990'lardan itibaren Afganistan'da dost bir yönetim oluşturma hedefi, uzun vadede ters etki yaratmıştır. Taliban'ın ideolojik otonomisi ve bölgesel ajandası, Pakistan'ın dış politika beklentileriyle tam örtüşmemiştir. Böylece geçmişte “stratejik derinlik” olarak tasarlanan ilişki, günümüzde bir “stratejik güvenlik yükümlülüğüne” dönüşmüştür.

ÇATIŞMANIN GELİŞİMİ

2021'de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın iktidarı ele geçirmesi, bölgesel güç dengelerini değiştirmiştir. NATO ve özellikle ABD'nin çekilmesiyle oluşan güvenlik boşluğu, sınır bölgelerinde militan hareketliliğini artırmıştır. 2022–2025 döneminde Pakistan'ın sınır ötesi hava operasyonları, Taliban tarafından egemenlik ihlali olarak nitelendirilmiş; karşılıklı topçu atışları ve sınırlı kara çatışmaları yaşanmıştır. Bu süreçte diplomatik kanallar açık tutulmuş olsa da taraflar arasında güven inşa edilememiştir. Çatışma, konvansiyonel savaş ölçeğine tam olarak ulaşmamış olsa da “düşük yoğunluklu sınır savaşı” niteliği kazanmıştır. Bu durum, iki tarafın da açık savaşın maliyetini göze alamadığını; ancak dolaylı baskı ve caydırıcılık stratejilerini sürdürdüğünü göstermektedir.

Afganistan, büyük güç rekabetinin tarihsel sahnelerinden biridir. ABD'nin çekilmesi sonrasında oluşan güç boşluğu, Çin ve Rusya için hem risk hem fırsat doğmuştur. Buna göre; ABD, terörle mücadele perspektifini uzaktan angajman modeliyle sürdürmeye çalışmıştır. Çin ise, Belt and Road İnitiatif kapsamında Afganistan'ı Orta Asya-Pakistan hattında entegre etmeye hedeflemiş ve bu bağlamda China- Pakistan Economic Corridor (CPEC) kritik ve önemli olmuştur. Çin, özellikle Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında Pakistan ile yakın ekonomik ilişkilere sahiptir. Afganistan'daki istikrarsızlık, Çin'in bölgesel ekonomik projeleri açısından da risk oluşturmaktadır. Bu nedenle Çin, taraflar arasında kontrollü bir gerilimden yana görünmektedir. Rusya, Orta Asya'daki güvenlik mimarisini korumak amacıyla Taliban'la temkinli bir diyalog iş birliği yürütmüştür. Orta Asya Cumhuriyetleri, radikal unsurların sınır ötesi yayılımından endişe duymuş ekonomik bağlantı projeleri ile güvenlik kaygıları arasında denge aramışlardır. Hindistan'ın Afganistan ile diplomatik temaslarını sürdürmesi, Pakistan'ın güvenlik kaygılarını artırmıştır. Pakistan, Afganistan'da Hindistan etkisinin artmasını stratejik çevrelenme olarak görmektedir.

Bu minvalde iki ülke arasındaki savaş ekonomik çöküşe ve insani krize yol açarak, kitlesel göç dalgalarına yol açacaktır. Dolayısıyla İran ve Türkiye başta olmak üzere milyonlarca mülteci meselesiyle karşı karşıya kalacaktır. Göç meselesi, güvenlik-ekonomik-toplumsal entegrasyon üçgeninde yeni gerilimler ve sorunlar üretecektir.

Afganistan-Pakistan hattında gelişen son gerilim gittikçe artmaktadır. Pakistan şubat ayının başında Afganistan'da bulunan TTP yerleşkelerini ve hedeflerini vuracağını ve bunu Afgan Taliban'ına duyurmuştu. Nitekim dediği gibi de yaptı ve 26 şubattan beri her gün başkent Kabil başta olmak üzere Afganistan'ın farklı illerini ve noktalarını havadan ve zeminden bombardıman altında tutmuştur. Resmi kaynaklara göre 272, gayri resmi kaynaklara göre bine yakın Taliban mensubu yapılan saldırılar sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bir o kadar da Pakistan tarafından hayatını kaybeden olmuştur. Gerçekleşen hava operasyonu ve sınır dışı politikaları, iki ülke arasındaki güven krizini derinleşmiştir. Taliban yönetimi, TTP'ye tam destek vermesi Pakistan'ın daha sert güvenlik önlemlerine neden olmaktadır.

Pakistan'a göre, NATO ve ABD'nin ülkeden çıkması Afganistan'da barış ve güvenliğin sağlanması açısından olumlu adımların atılacağı yönündeydi. Ancak her fırsatta özgür Beluçistan için savaşıran gruplar ve TTP, Hindistan tarafından desteklenmesi ideası (Khoja Mohammad Asif Pakistan dışişleri bakanı), Pakistan'a güvenlik açıdan sorun olmuş ve bu yönde ciddi önlemler almaya çalışmıştır, hatta birçok defa sınır bölgesinde Taliban ile çatışmıştır. En son yapılan çatışmada Türkiye ve Katar'ın arabuluculuğuyla ateş kes ilan edilmiştir. Pakistan'ın bu ideaları Hindistan tarafından sert bir şekilde reddedilmiştir. Son savaşta ise İran arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu ifade etmiş ve bazı söylemlere göre Taliban'ı resmiyette tanıması söz konusudur.

Bu savaş bazı yorumculara göre Taliban kendisine bölgede meşruiyet kazanmak için ve ekonomik olarak Afgan halkının taleplerini yerine getiremediği için mağdur rolü oynaması

açısından bir fırsat olarak tanımlasa da Rusya-Ukrayna, İsrail-Filistin ve ABD-İran gerilimi yaşanıyor olduğu bir dönemde çıkması tesadüf olmasa gerek. Bu savaş devam ettiği takdirde kısa bir süre içerisinde küresel bir gerileme dönüşmesini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu savaş hem Afganistan’da yaşayan halkı hem de Pakistan’da mülteci Afganları yakından ilgilendirecektir. Pakistan 2023 yılından beri Afgan mültecileri ülkesinden çıkartmaya çalışmaktadır. İki ülke arasındaki savaş mülteci meselesini dikkat çekici hale getirecektir. Nitekim 2023 yılından bu yana İran da Pakistan’a benzer bir mülteci politikası uygulamaktadır. Netice itibarıyla bu mesele Türkiye’yi çok yakından meşgul edecektir. Çünkü Afganistan’da savaşın devam etmesi ekonomik krizlere neden olacaktır. Bu durum karşısında insanlar Afganistan’ı terk etmeye çalışacaklar, Pakistan ve İran göçe engel olduğu halde alternatif Orta Asya ülkeleri ve Türkiye olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Pakistan ile Taliban arasındaki çatışma üç temel dinamik üzerinden açıklanabilir: Egemenlik ve sınır güvenliği sorunu, devlet-dışı silahlı aktörlerin kontrol edilememesi ve bölgesel güç rekabetinin yansıması.

Kısa vadede tarafların tam ölçekli savaşa yönelmesi düşük ihtimaldir; zira her iki aktör de ekonomik ve siyasi kırılganlık içindedir. Ancak TTP meselesi çözülmediği sürece düşük yoğunluklu çatışma ve sınır gerilimi devam edecektir. Uzun vadede kalıcı çözüm; Sınırın karşılıklı tanınmasına yönelik hukuki çerçeve, TTP’ye karşı ortak güvenlik mekanizması ve bölgesel aktörlerin dâhil olduğu çok taraflı diplomatik platform gibi adımlar gerektirmektedir. Aslında Taliban’ın dış çatışma dinamiklerini, yalnızca güvenlik gerekçeleriyle değil, aynı zamanda siyasal meşruiyet üretme stratejisi çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Uluslararası tanınma sorunu yaşayan ve ekonomik yaptırımlar altında bulunan bir yönetim için dış tehdit söylemi, iç bütünlüğü güçlendirme ve ideolojik tabanı konsolide etme aracı işlevi görebilir. Bu bağlamda Pakistan ile yaşanan sınır gerilimleri, Taliban tarafından “ulusal egemenliği savunma” retoriğiyle sunulurken hem milliyetçi hem de dini meşruiyet zemini üretilebilir. Siyasal teori literatüründe bu durum, zayıf kurumsal yapıya sahip rejimlerin dış çatışmayı iç siyasal rıza üretiminde kullanması şeklinde açıklanmaktadır. Dolayısıyla sınırlı askeri gerilim, Taliban açısından yalnızca güvenlik meselesi değil; aynı zamanda iç otoriteyi tahkim eden sembolik bir meşruiyet aracına dönüşebilmektedir.

Hamidullah RİZAZADE